

УДК:332.1:330

**СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕКСКЛЮЗИВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ:
МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ АСПЕКТИ ОБГРУНТУВАННЯ**

Мокій А. І., Шульц С. Л., Бублей Г. А.

*ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долишнього НАН України»*

e-mail: amokiy320@ukr.net

e-mail: swetshul@i.ua

e-mail: bublej_gala@ukr.net

Визначення сутнісних характеристик певного явища, процесу, чи системи, передбачає, насамперед, розгляд категорії сутність (лат. – “*la-ressetia*”, “*substantia*”), як філософської категорії об’єктивної дійсності, якою визначена їх природа і властиві їм закономірності існування (розвитку, незмінності, ліквідації).

В філологічному сенсі дієслово “екстрагувати” означає витягати, виривати, видавлювати; здобувати. Семантичний аналіз термінів “ексклюзивний”, “інклюзивний”, “екстрактивний” доводить до певних висновків. Е. Ковтуненко стверджує, що знакова система є “...посередником між зовнішнім світом, середовищем у цілому та користувачами: користувач – знак – об’єкт” [1]. Тому поняття “ексклюзивність” розглядається нами в поєднанні із об’єктом – словосполученням “регулювання соціально-економічного розвитку”.

Припускаючи існування досконалої, або близької до неї системи управління соціально-економічним розвитком регіонів у всьому спектрі управлінських функцій, у тому числі й регулювання, “ексклюзивність регулювання” можна вважати втручанням регуляторними рішеннями, які відхиляються від ustalених норм і правил, у процес управління. Певною мірою, такі дії подібні на функціонування “екстрактивних” політичних та економічних інститутів в слабозвинених країнах Африки, Латинської Америки і Азії, описаних Д. Аджемоглу і Дж. А. Робінсоном [2], як джерел нагромадження влади і багатства, нестабільності і неможливості розвитку внаслідок відсутності творчого руйнування та інновацій. Тобто, можна припустити тотожність термінів “ексклюзивність” та “екстрактивність”, “ексклюзивний” та “екстрактивний”.

Структурно-функціональні зв’язки ексклюзивності соціально-економічного розвитку регіонів відображають розуміння ексклюзивності як процесу втручання в регіональну систему управління, насамперед в функцію регулювання розвитку. Втім, це не заперечує формування в умовах нестабільної, слабо-інституціоналізованої економіки України своєрідної “псевдосистеми” ексклюзивного регулювання у формі неофіційних

інститутів політико-владних еліт, інтереси яких не забезпечуються достатньою мірою через участь в діяльності офіційних політичних та економічних інститутів. Тобто, в термінах Д. Аджемоглу і Дж. А. Робинсона [2, с. 174] йдеться про трансформацію офіційних інститутів під ексклюзивним впливом на екстрактивні, які направлені на те, щоб “витиснути”, “екстрагувати” максимальний дохід з експлуатації однієї частини суспільства і спрямувати його на забезпечення інтересів іншої частини” [2, с. 184-202].

Простежуючи взаємозв’язок і синергію між політичними і економічними інститутами, Д. Аджемоглу і Дж. А. Робинсон, наголошують, що синергетичний ефект може бути отриманий саме для інклюзивних інститутів, в протигагу екстрактивним [2].

Саме тому, за припущенням тотожності, або подібності екстрактивних з/та офіційними інститутами, трансформованими (модифікованими) під впливом ексклюзивних регуляторних дій (у ширшому сенсі – управлінських) соціально-економічним розвитком регіонів, зупинимося на ранжуванні термінів (понять), які включені у словосполучення ексклюзивність регулювання соціально-економічного розвитку (СЕР) регіонів (рис. 1).

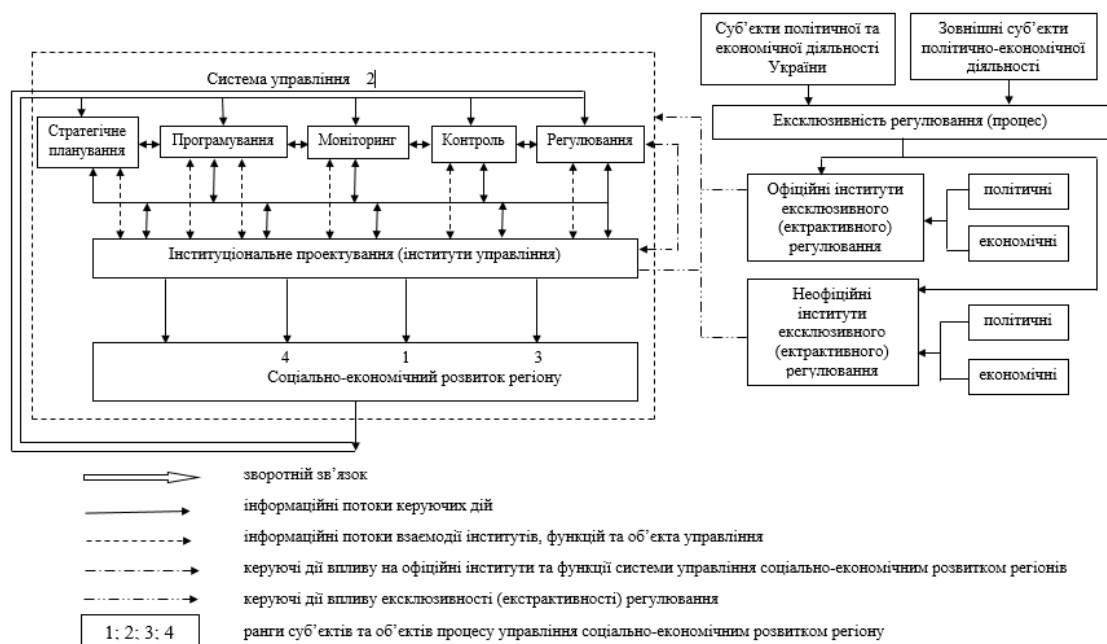

Рис. 1. Концептуальна структурно-функціональна схема процесу ексклюзивного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів

Таке ранжування необхідне, насамперед, для окреслення сутнісних ознак процесу ексклюзивного регулювання і подальшої їх ідентифікації у вигляді характеристик, індикаторів та квантифікації останніх для проведення системного аналізу, обґрунтування пріоритетів і засобів протидії ризикам (і загрозам) негативних наслідків. За важливістю першого рангу (1) в дослідженні набуває “розвиток” або процес розвитку, який і є критеріальною

ознакою амбівалентності і операційних цілей та завдань ексклюзивного регулювання (управління) та офіційної системи управління СЕР регіону.

Як зазначав Є. Головаха [3, с. 9], цільова орієнтація на економічний ріст на різних рівнях системної ієрархії суперечить генеральній меті – розвитку соціуму і економіки держави “... шляхом справжньої самоорганізації на основі вільно створених суспільних інститутів та асоціацій”.

С. Сегеда [4, с.14 -22] наголошує на таких складниках розвитку, як рух, процес, зміна та характерних ознаках: незворотність, направленість і закономірність, де простежується певна тавтологія понять, зокрема незрозуміла відмінність між “процесом”, “рухом”, “зміною”. Він визначає філософську категорію розвиток як системний процес безкінченості і безперервності закономірних якісних змін, що відбуваються в природному середовищі і суспільстві під дією суб’єктивних законів природи і суспільства.

З нашого погляду, метою розвитку складної живої системи або соціальної сукупності живих систем, до яких відносяться і людське суспільство, є – аутопойезис (грец. αὐτός ауто — сам, ποίησις - відтворення; англ. selfproduction — самовідтворення), яке охоплює не лише природне (фізичне) відтворення людей, населення, нації, а й суспільно-інтелектуальне, якісне відтворення людського капіталу.

В контексті предмета нашого дослідження не отримуємо відповіді на коректність твердження про “закономірність” розвитку, якщо враховувати вірогідність і невизначеність... “чорних лебедів” (за Н. Талебом) [5], що не є закономірним для розвитку, але викликає і здійснює домінуючий, якщо не імперативний вплив на процес розвитку систем. Для прикладу, вплив на економічний розвиток КНР та інших країн і, навіть, світовий розвиток епідемії коронавірусу, яка набуває глобальних масштабів.

Враховуючи викладене, сформулюємо сутнісні ознаки ексклюзивності регулювання соціально-економічного розвитку (СЕР) регіону таким чином.

1. Ексклюзивність регулювання СЕР регіону є процесом ексклюзивного (виняткового) впливу регуляторних (управлінських) дій окремих суб’єктів, чи груп суб’єктів економічної, політичної діяльності на інститути та функції системи управління соціально- економічним розвитком регіонів.

2. Сукупність суб’єктів ексклюзивного регулювання включає вітчизняних суб’єктів (груп суб’єктів) економічної, політичної діяльності, а також суб’єктів (груп суб’єктів) інших країн, для яких метою ексклюзивного регулювання (управління) є першочергове задоволення власних економічних інтересів у безпосередній чи прихованій (для суб’єктів політичної діяльності) формах.

3. До суб’єктів політичної діяльності відносяться і представники органів державного управління різних рівнів з домінуванням власних економічних інтересів та інтересів крайніх бенефіціарів, яких вони представляють у органах влади, політичних партіях, організаціях, асоціаціях тощо.

4. Необхідно визнати суб'єктно-об'єктну і функціональну невизначеність і непрозорість процесу ексклюзивного регулювання розвитку, тобто немає і не може бути чіткого і публічного окреслення суб'єктів та ексклюзивних регуляторних впливів на функції управління.

5. Домінантною сутнісною характеристикою ексклюзивності регулювання соціально-економічного розвитку регіонів є дисгармонійність цілей і завдань, які досягаються і вирішуються суб'єктами ексклюзивного регулювання, з цілями і завданнями розвитку регіональної соціально-економічної системи.

6. Істотна амбівалентність властива й урахуванню впливу результатів економічної діяльності в середньо- і довгостроковій перспективі на безпеку регіонального розвитку, зокрема на зазначене її демографічну, інтелектуальну, екологічну, фінансово-інвестиційну і, навіть, військово-економічну компоненти.

Список використаних джерел:

1. Ковтуненко Е. Методологічні підходи в семіотичному аналізі / Е. Ковтуненко. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2013. 4
2. Дарон Аджемоглу, Джеймс А. Робинсон Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты. – М.: АСТ, 2015. – 720с.
3. Л. Ковалевська. Розвиток – не наша ідея? День. – №206. – 10 листопада 2000р.
4. С.А. Сегеда. Методологічні основи категорії “розвиток”: філософський аспект// Економіка та держава.– №10. – 2018.
5. Н. Н. Талев. Черный лебедь. – М.: Азбука, 2015. – 736 с.

УДК:332.1:330

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ: КОНЦЕПЦІЯ ТА ПРАКТИКА СТАЛОГО ТУРИЗМУ

Мухін В. С.

аспірант кафедри економіки, підприємництва та фінансів

Бердянський державний педагогічний університет

e-mail: mukhinviktors@gmail.com

тел. 095-077-78-22

У ХХ столітті такі процеси як глобалізація, рух населення та прогрес у транспортній та комунікаційній техніці активізувалися та допомогли розвинути індустрію туризму та рекреації в одну з найбільших галузей у світі. Завдяки своїй здатності генерувати доходи, податки, приплив валюти та